

быть направлено на адаптирование уголовного законодательства международным стандартам в области борьбы с преступностью.

- ¹ *Абызов Р. М.* Глобализация и международная преступность./Проблемы борьбы с транснациональной организованной преступностью и коррупцией в условиях глобализации. Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 75-летию КазНУ им. аль-Фараби. — Алматы, 2009.
- ² *Международное публичное право. Учебник /Под ред. К. А. Бекашева — М.: «ПРОСПЕКТ», 1999.*
- ³ *Карпец И. И.* Преступления международного характера. — М., 1982.
- ⁴ *Джансараева Р. Е.* Уголовная политика в сфере борьбы с транснациональной организованной преступностью и коррупцией./ Проблемы борьбы с транснациональной организованной преступностью и коррупцией в условиях глобализации. Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 75-летию КазНУ им. аль-Фараби. — Алматы, 2009.
- ⁵ *Комментарий и постатейные материалы к Закону Республики Казахстан «О борьбе с коррупцией».* — Алматы, ТОО «Баспа», 2001.
- ⁶ *Скаков А. Б.* О некоторых аспектах противодействия Казахстана транснациональной организованной преступности. /Проблемы борьбы с транснациональной организованной преступностью и коррупцией в условиях глобализации. Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 75-летию КазНУ им. аль-Фараби. — Алматы, 2009.

ТҮЙІН

Мақалада Қазақстан Республикасындағы трансұлттық қылмыстардың қылмыстық-құқықтық реттеу мәселелері халықаралық актілерге сәйкестігі тұрғысынан қарастырылады. Автормен осы саладағы қылмыстық заңнаманы жетілдіру механизмдері ұсынылады.

RESUME

The article deals with the criminal-legal regulation of transnational crime in the Republic of Kazakhstan from the standpoint of accordance with international acts. The author suggested mechanisms to improve the criminal law in this area.

Қ. Х. Сәтбаева, Қазақстан Республикасы ІІМ Қарағанды академиясы, мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты, доцент

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПАРЛАМЕНТІНІҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІ

Қазақстан Республикасының Конституциясы қазақстандық кәсіби парламенттің құрылуы мен қызмет етуі үшін заңдық негіз салды.

«Парламент» ұғымы заң шығару қызметін жүзеге асырушы жария институттарды атау үшін конституциялық құқық ғылымымен қолданылады. Тиісті органның қалай аталуы аталмыш органды құрған мемлекеттің тарихымен, ұлттық құқығымен, саяси, мәдени дәстүрлерімен шартталған.

Парламент — бұл жалпыға бірдей сайлау нәтижесінде қалыптасқан және өзінің қызметін алқалы негізде атқаратын мемлекеттің заң шығарушы және ең жоғары өкілді органы.

Халықтық өкілдікке негізделген мемлекетті басқару жүйесі парламентаризм деп аталады. Мемлекеттің жоғары органдары жүйесіне халықпен сайланған орган — Парламенттің енгізілуі, оның конституциялық-құқықтық мәртебесінің ерекшелігін айқындайды.

Қазіргі уақытта әлемдегі өркениетті деп танылатын мемлекеттердің барлығы дерлік өздерінің мемлекеттік билік институттарын демократиялық жолмен құруды басты мақсат ретінде ұстанады. Осыған орай Қазақстанның Негізгі Заңында мемлекеттік билік өркениетті әлемдік тәжірибеге сәйкес билік бөлу принципіне негізделеді. Қазақстан Республикасы Конституциясының 3 бабы 4 тармағына сәйкес біртұтас мемлекеттік билік Конституция мен заңдар негізінде заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарына бөлініп, олардың тежемелік әрі тепе-теңдік жүйесін пайдалану арқылы өзара іс-қимыл жасау принципіне сәйкес жүзеге асырылады. Конституцияға сәйкес біртұтас мемлекеттік биліктің негізгі тармағы Республика Парламенті еліміздегі заң шығару қызметін жүзеге асырушы ең жоғары өкілді орган болып табылады.

Парламент өкілді және заң шығарушы орган болып табылуымен қатар қаржылық қызметті атқарады, себебі Негізгі Заңға сәйкес мемлекеттік бюджетті бекіту тек Парламентке тиесілі. Бұдан өзге оның құзырына бақылау өкілеттіктері, кадрлар бойынша өкілеттіктер жатқызылған.

Қазақстан Республикасының Конституциясында Парламент өкілеттіктері бірлескен отырыстарда, Палаталардың бөлек отырысында мәселелерді әуелі Мәжілісте, содан соң Сенатта өз кезегімен қарау арқылы жүзеге асырылады. Сонымен қатар бірқатар өкілеттіктер оның Палаталарының ерекше қарауына жатқызылған. Палаталар құзыреті қатал түрде шектелген және олардың әр қайсысы тек өзіне берілген мәселелерді шешуге ғана құқылы. Сенат пен Мәжілістің өкілеттіктерінің қатал шектелуі принципіне сәйкес Қазақстан Республикасының Конституциясы палаталардың дербес регламенттерінің болуын және өз қызметтерінің ішкі тәртіп мәселелерін дербес шешуін ұйғарады.

Аталмыш ережелерді ескерсек, Парламент Сенаты және Мәжілісінің конституциялық-құқықтық мәртебесін талдау, сонымен қатар олардың ішкі ұйымдастырылуы сипаттамасы әр палатаға қатысты бөлек түрде қарастыруды қажет етеді.

Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының конституциялық-құқықтық мәртебесі Қазақстан Республикасының Конституциясындағы, өзге де нормативтік актілердегі құқықтық нормалардан тұрады және осы нормалар оның жағдайын Парламенттің дербес құрылымдық бөлімшесі ретінде сипаттайды, сонымен қатар оның құзыретін белгілейді.

Парламент Сенатының конституциялық-құқықтық мәртебесінің құрамдас бөліктерінің қатарына Сенаттың құрылуы тәртібін; Сенат депутатының мәртебесін; өзінің ішкі ұйымдастырылуы бойынша өкілеттіктерін, яғни оның органдарының құрылуын, Сенаттың белгілі бір құрылымын басқаратын лауазымды тұлғаларды сайлауды немесе тағайындауды; Сенат жұмысының ережелерін бекітетін құқықтық институттар жатады.

Парламент Сенатының конституциялық-құқықтық мәртебесін сипаттай отырып, Конституция нормалары оның өкілеттіктері мен қызмет тәртібін барынша кең көлемде

анықтағанымен, Сенаттың өкілеттіктері мен міндетті істеріне қатысты конституциялық ережелердің конституциялық заңдарда, заңдарда, Регламентте, Сенат қаулыларында нақтыланатынын ұмытпау керек.

«Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық заңында¹ белгіленген тәртіппен Сенат әр облыстан, республикалық маңызы бар қаладан және Қазақстан Республикасының астанасынан екі адамнан өкілдік ететін депутаттардан құралады. Сенаттың сайланатын депутаттарының жартысы әрбір үш жылда қайта сайланады. Сонымен қатар Сенатта қоғамның ұлттық-мәдени және өзге де елеулі мүдделерінің білдірілуін қамтамасыз ету қажеттілігі ескеріліп, Сенаттың он бес депутатын Республика Президенті тағайындайды.

Субъектік құрам тұрғысынан Сенат депутаттары әкімшілік-аумақтық бірліктердің мүдделерін білдіреді. сонымен бірге ол — тұтас Республика органы.

Парламент Сенатының конституциялық-құқықтық мәртебесінің элементтері қатарында оның құзыретін реттеуші нормалардың маңызы ерекше.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 55 бабына сәйкес Сенаттың ерекше қарауына мыналар жатады:

1) Қазақстан Республикасы Президентінің ұсынуымен Республиканың Жоғарғы Сотының Төрағасын және Жоғарғы Сотының судьяларын сайлау мен қызметтен босату, олардың анттарын қабылдау;

2) Республика Президентінің Республика Ұлттық Банкінің Төрағасын, Бас прокурорын және Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Төрағасын тағайындауына келісім беру;

3) Республиканың Бас Прокурорын, Жоғарғы Сотының Төрағасы мен судьяларын оларға ешкімнің тиіспеуі жөніндегі құқығынан айыру;

4) Мәжілістің өкілеттіктері мерзімінен бұрын тоқтатылуына байланысты, ол уақытша болмаған кезеңде Республика Парламентінің конституциялық заңдар мен заңдар қабылдау жөніндегі функцияларын орындау;

5) Конституциямен Парламент Сенатына жүктелген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыру.

Парламент Мәжілісінің конституциялық-құқықтық мәртебесін оның ерекше әлеуметтік маңызына, қызметіне, депутаттарды сайлау тәртібі мен олардың құқықтық мәртебесіне, ішкі құрылымына, жұмыс тәртібіне қатысты конституциялық және өзге де заңдық ережелер анықтайды.

Парламент Мәжілісінің құрылу тәртібі Қазақстан Республикасы Конституциясымен, «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» 1995 жылғы 28 қыркүйектегі Қазақстан Республикасының Конституциялық заңымен² және өзге де заң актілерімен анықталады.

Мәжіліс конституциялық заңда белгіленген тәртіппен сайланатын жүз жеті депутаттан тұрады.

Мәжілістің тоқсан сегіз депутаты саяси партиялардан партиялық тізімдер бойынша бірыңғай жалпыұлттық сайлау округінен жалпыға бірдей, тең және төте сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру арқылы сайланады. Мәжілістің тоғыз депутатын Қазақстан халқы Ассамблеясы сайлайды.

Қазақстан Республикасының Конституциясы Сенат пен Мәжілістің тең құқылығын ескере отырып, Мәжіліс Платасының ерекше қарауындағы мәселелер тобын да анықтайды. Олар:

1. Мәжілістің ерекше қарауына мыналар жатады:

1) Парламентке енгізілген конституциялық заңдар мен заңдардың жобаларын қарауға қабылдау және осы жобаларды қарау;

- 2) Палата депутаттарының жалпы санының көпшілік даусымен Республика Президентіне Республика Премьер-Министрін тағайындауға келісім беру;
- 3) Республика Президентінің кезекті сайлауын хабарлау;
- 4) Конституциямен Парламент Мәжілісіне жүктелген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыру (56-бап).

Сонымен қатар аталмыш баптың 2-тармағы Мәжіліс депутаттарының жалпы санының көпшілік даусымен, Мәжіліс депутаттарының жалпы санының кемінде бестен бірінің бастамасы бойынша Мәжіліс Үкіметке сенімсіздік білдіруге хақылы екенін бекітеді.

6 ақпан 2008 жылғы Республика Президентінің Қазақстан халқына Жолдауында Парламенттің жоғарғы өкілді орган ретіндегі құзыретіне сай демократиялық жолмен қалыптасып отырғаны, оның ішінде Мәжіліс Палатасының саяси партиялар тізімінің негізінде қалыптасып, әрекет етіп отырғаны, Парламенттің мемлекеттік органдар ретіндегі ерекшелігі жан-жақты аталып өтті³.

Парламенттің қос Палатасының ерекше қарауындағы мәселелер тобы оның өкілді биліктің ең жоғары орган ретіндегі шынайы мәртебесін, екі Палатаның тең құқылығын, конституциялық-құқықтық деңгейдегі жоғары мәртебесін айқындайды.

¹ Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 16 қазандағы N 2529 Конституциялық заңы

² Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 28 қыркүйектегі N 2464 Конституциялық заңы

³ Назарбаев Н. А. «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру» Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы // Егемен Қазақстан, 2008. 6 ақпан.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматривается конституционно-правовой статус Парламента Республики Казахстан. Особый акцент сделан на анализ исключительных полномочий Сената и Мажилиса Парламента Республики Казахстан.

RESUME

The article deals with constitutional and legal status of the Parliament of the Republic of Kazakhstan. Particular emphasis is placed on the analysis of the exclusive powers of the Senate and Majilis of the Republic of Kazakhstan.